

UDK 262.136.5 (497.5) "1579" (093)
 282 (497.5) "1579" (091)
 929 Valiere, A. "1579"
 Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 02. 05. 1998.

Prilog istraživanju apostolskih vizita Agostina Valiera u dalmatinskim i istarskim biskupijama

Tea Perinčić

Rijeka, Republika Hrvatska

Ovo istraživanje zasniva se na jednom malom dosjeu od osam pisama pohranjenih u Državnom arhivu u Veroni (Archivio di stato di Verona) u arhivističkom fondu "Dionisi-Piomarta", (broj 1746). Autor je pisama Lorenzo Albertini (*Laurentius Albertinus*), župnik u Pozzolengu u biskupiji Verona.¹ Lorenzo Albertini napisao ih je 1579. godine, kad je kao član apostolske vizite Agostina Valiera sudjelovao dalmatinskim i istarskim biskupijama. Pisma, pisana na starom talijanskom jeziku */volgare/*, poprilično su dobro očuvana, osim pisma pisana na Hvaru 3. veljače 1579. godine, koje se nažalost ne može pročitati u cijelosti jer je većim dijelom uništeno.

Apostolska vizita Agostina Valiera u Dalmaciji i Istri nije nepoznata u historiografiji. O tome je u doktorskoj disertaciji, "La prima visita apostolica posttridentina in Dalmazia (1579)", pisao Ivan Vitezić. On je uzeo u obzir gotovo sve dokumente u svezi s vizitom koje je većim dijelom pronašao u Tajnom vatikanskom arhivu (Archivio segreto Vaticano). Nažalost ta disertacija do sada nije publicirana, osim jednog izvatka kojeg je Vitezić sam publicirao 1957. godine i koji je uvelike koristan za svako istraživanje o toj temi. Taj izvadak sadrži popis svih izdanih i neizdanih izvora te drugih historiografskih djela o toj temi, razlikovni hrvatsko-talijanski popis toponima, opći povijesni prikaz tog razdoblja u Dalmaciji, prikaz discipline svećensta i na kraju zaključak o postignućima vizite.

Pored toga, Lorenzo i Mary Madeline Tacchella, talijanski historičari, bavili su se apostolskim vizitama Agostina Valiera, ali samo na području tršćanske biskupije, a služili su se dokumentima Tajnog vatikanskog arhiva i Državnog arhiva u Veneciji (Archivio di stato di Venezia). I njihovo istraživanje može koristiti jer sadrži objašnjenje atmosfere koja je vladala cjelokupnom vizitom, naročito u svezi s njezinim namjerama i postignućima, a također je koristan i kratki životopis Agostina Valiera. Budući da u tom razdoblju (1580.) tršćanska biskupija obuhvaća i neke župe na području Istre, spominju se i neke činjenice koje se podudaraju s onim što u svojim pismima spominje Lorenzo Albertinija.

¹ Ivan Vitezić, "La prima visita apostolica posttridentina in Dalmazia (1579)", Roma 1957., str. 9.

Lorenzo Tacchella objavio je 1972. korespondenciju između Svetog Karla Boromejskog i Agostina Valiera ("San Karlo Borromeo ed il card. Agostino Valier" - carteggio), gdje također navodi i djelomično transkribira dokumentaciju u svezi s vizitacijom dalmatinskih biskupija.

Mario Pavar pisao je pak o Valierovim vizitacijama u porečkoj i pulskoj biskupiji u svojoj objavljenjnoj doktorskoj disertaciji "La riforma tridentina del clero a Parenzo e Pola", (Roma, 1960.).

Luigi Parentin objavio je dokumentaciju vizitacije novigradske biskupije u članku "La visita apostolica di Agostino Valier a Cittanova d'Istria (1580)" u časopisu *Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria* (broj 42 Trieste, 1994.).

Neke vrlo važne podatke u svezi s vizitom može se naći i u relacijama Alberta Bolognettia vatikanskog nuncija u Veneciji od 1578. do 1581. godine. Relacije s detaljnim objašnjenjima o teškoj političkoj situaciji između Svete Stolice i Mletačke Republike u 16. stoljeću publicirao je Aldo Stella pod naslovom "Chiesa e stato nelle relazioni dei nunzi pontifici a venezia".

Povijesne prilike u Dalmaciji i Istri u vrijeme vizite Agostina Valiera

U 16. stoljeću povijesna zbilja u Istri i Dalmaciji poprilično je teška. Upravo u tom razdoblju na vrhuncu je ekspanzija Otomanskog Carstva; osvojili su veći dio Balkana. Na zapadu pak novi utjecaj na regionalnu politiku imaju Habsburgovci. Od 1527. godine posjeduju oni također krunu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Istra i Dalmacija bijahu mletačke provincije, ali njihov je teritorij značajno smanjen pritiskom ova dva spomenuta čimbenika.

U Istri Habsburgovci kontroliraju središnji dio, Pazinsku grofoviju, od kuda njihova plaćenička vojska (uskoci) napada svako toliko mletačke komune. Stoga je Istra gotovo neprekidno u ratu. Također je napadaju turski akindžije koji su prodirali sve do Furlanije, pljačkajući i pustošeći ovu jednu zemlju. Pored toga, Istru su neprekidno zahvaćale epidemije kuge, malarije i gladi. Posljedica svega toga bijaše nenaseljenost. Stoga je Mletačka Republika permanentno provodila politiku naseljavanja tih područja ljudima iz Furlanije, Dalmacije (Morlaci) i Grčke, a zabilježen je i jedan neuspjeh pokušaj naseljavanja Bolonjeza. Naseljavanja su vrlo često uzrokovala sukobe između starosjedioca i pridošlica.²

U tom razdoblju mletački posjed u Dalmaciji bijaše potisnut unutar gradskih zidina na jadranskoj obali. Turci su bili toliko blizu da su svako toliko mogli pustošiti polja oko gradova. Samo gradske komune na otocima bile su nešto mirnije. Dalmacija je zauzimala otprilike 2800 km kvadratnih i oko 6000 stanovnika. Ali epidemije kuge i nesigurnost obrađivanja polja pod turskim napadima stalno su prijetile gladu pa na kraju i Dalmacija bijaše siromašna i napuštena.³ Pored toga, postojali su uvijek sukobi između gradskih patricija i građana u dalmatinskim komunama. Čak su kako piše Lorenzo Albertini u jednom od svojih pisama, i biskupi dolazili u nesuglasice s narodom, ali većinom su to bile nesuglasice s gradskom upravom. Jedan od takvih primjera opisao je i nuncij Alberto Bolognetti.⁴

² Više o prilikama u Istri u 16. stoljeću u knjizi Miroslava Bertoše "Mletačka Istra u 16. i 17. stoljeću".

³ Više o stanju u Dalmaciji u tom razdoblju u članku Tomislava Raukara u knjizi "Društveni razvoj u Hrvatskoj".

⁴ Aldo Stella: "Chiesa e stato nella relazioni dei nunzi pontifici a Venezia", str. 27., piše: "Trovai similmente, all'arrivo mio in Venezia ch'al vescovo di Trau (Antonio Guidi 1574-1604) era stato tolto un anno innanzi il possesso del castello di Boleghina, qual già a detta chiesa dono Colombano duca di Dalmatia et figliulo del re d'Ungheria, esprimendo che per l'anima della sua cara madre faceva tal donazione, confermata poi et da successori di Colomano et da varii sommi pontefici, come ne appaiono bolle et scritte chiarissime... che quei luoghi

"Pronašao bih važnim i to što sam čuo za svog dolaska u Veneciju da je trogirskom biskupu (Antonio Guidi, 1574.-1604.), oduzet posjed nad kaštelom Boseljina, koji je spomenutoj crkvi darovao Koloman, knez Dalmacije i sin ugarskog kralja, ispunjavajući na taj način zadužbinu za svoju dragu majku, što je kasnije potpisano i od njegovih nasljednika i raznih utjecajnih osoba, kako svjedoče bule i važni spisi da bi ta mjesta u Dalmaciji kasnije bila oduzeta od drugih i obnovljena s pomoću Signorie, kao da bi se Signoria borila protiv crkve i pravila joj protivnu uslugu i kao da ne bi u provinciji i kraljevstvu kršćanskog vladara crkva imala uvijek držati ono što prije bijaše njezin posjed; da su ta gospoda zarobila biskupa i bacila ga u zatvor, i uz pomoć nekih mletačkih senatora optuživali ga da je podcjenjivao svoje župljane i bio surov prema njima i naročito da je za vrijeme kuge bacao kroz prozor svog dvora stvari siromašnih i na taj način zarađivao.⁵

Bila je posjećena i tzv. Mletačka Albanija - Boka Kotorska, Budva i Bar, ali je potrebno napomenuti da je i ta mletačka provincija dijelila sudbinu ostale Dalmacije, uz koju je bila usko vezana.⁶

Gospodarske i društvene prilike u Istri i Dalmaciji odrazile su se i na svećenstvo. Crkvena dobra i svećeničke plaće bile su minimalne i zasnivale su se uglavnom na plaćanju u naturi, a na to je uvelike utjecala i povećana opasnost od Turaka. O vrlo niskim svećeničkim rentama svjedoče i pisma Lorenza Albertinija. Svećenici su dijelili siromaštvo svog naroda. To bijaše također razlog za kronični nedostatak svećenika, kao što je pisao šibenski biskup Savrignan: "da gotovo cijela njegova biskupija bijaše okupirana i uništena od Turaka, a mizerija je pogodila kako puk tako i kler, da biskupija ima potrebu za barem 60 svećenika jer je narod brojan i da je stoga potrebno naći način kako stići do tih svećenika i nadzirati ih u skladu s odlukama Koncila."⁷

Također nuncij Bolognetti opisuje tu vrlo nepovoljnu situaciju:⁸ "Najviše je siromaštva među biskupima iz Istre, Dalmacije i Albanije, zato što su biskupi prihvaćeni prema dužnosti i pravu

di Dalmatia fussero poi presi da altri et risuperati con l'armi dalla Signoria, come se la Signoria combattesse contro la chiesa et nota a favore di lei, et come se nelle provincie et regni acquistati da principi christiani le chiese non havessero sempre ritenuto quello ch'era prima in loro dominio... che quie signori havevano cacciato il vescovo di Collegio con impeto grande, minacciando di farlo metter prigione, ma cesso di poi la meraviglia quando viddi la mal dispositione dei piu principali senatori i quali, ch'il ne parlavo, si levano a far grandissime inventive contro di lui, accusandolo d'haver usato asprezza et crudelta contro i suoi diocesani et particolarmente d'haver in tempo di peste gettato fuori delle finestre del castelo le robbe de poveri huomini, guadagno di quella pubblica necessita."

⁵ Aldo Stella: "Chiesa e stato nella relazioni dei nunzi pontifici a Venezia", str. 27.

⁶ I. Vitezić: "La prima visita apostolica posttridentina in Dalmazia (1579)", str. 19.

⁷ Idem, str. 20.

⁸ A. Stella citira Bolognetti: "Nuoco né vescovi principalmente la poverta parlando di quelli d'Istria, di Dalmatia et Albania, perché, essendo il vescovi tenuti per obbligo si del giuramento come anco dell'offitio loro a ristorar i danni seguiti, et a correggere gl'inconveniente passati nel che si ricerca sopra tutto l'authorita, importarebbe molto ch'essi potessero vivere non diro con splendore, ma con decoto, con ornato et famiglia conveniente alla dignita episcopale, massime dovendo vivere tra populi assai rozzi che non si muovono se non dagl'oggetti esteriori delle cose che si mostrano al senso; pero difficilmente s'inducano a prestar maggior ossequio ad uno ch'in visita non comparisca punto meglio degl'altri. Et intendo ch'in molti luoghi il vescovo non puo neanche star a paro di polita con altri preti, i quali per esser in caso loro et fra gl'amici et parenti hanno maggior commodita di mantenere questa honorevolezza del culto esteriore."

kao također i svojoj službi, da poprave ono što je loše i nije u redu iz prošlosti, što se odnosi prije svega na njihov autoritet, prema čemu bi bilo najvažnije da žive ne u sjaju nego onako kako im priliči sa svojom obitelji prema njihovom položaju i uvaženosti, najviše krećući se među narodom, prikazati se u svojoj važnosti vanjskim znakovima; međutim vrlo je teško predstaviti se važnim za onoga tko prema izgledu nije ništa bolji od ostalih. I smatram da u mnogim mjestima biskup ne može stajati u paru s ostalim svećenicima, koji slučajno zahvaljujući svojim prijateljima i obitelji imaju više lagodnosti predstaviti svoju čast i vanjskim znakovima.⁹

Drugi, ali ne manje važan problem bijaše to što su mnogi biskupi u Dalmaciji, nakon što su izabrani na tu dužnost, jednostavno zaobilazili svoje dužnosti pa pojedini biskupi nikad nisu vidjeli svoje biskupske stolice. Tridentiskim koncilom nastojao se urediti i taj nedostatak:¹⁰ "Tko ne bi htio i ne bi mogao preuzeti osobno svoje biskupsko sjedište, mora se odreći svoje dužnosti, izuzeti su samo opravdani slučajevi."¹¹

Razlog tim problemima bio je i taj što su dalmatinski i istarski biskupi uglavnom birani među članovima mletačkih patricijskih obitelji, zato što je Venecija iz strateških razloga htjela na tim područjima imati sebi odane ljude, iako je Sveta Stolica smatrala da bi biskupi trebali biti birani među Dalmatincima i Istrijanima. Stoga su se biskupi nalazili često u okolišu koji im je bio posve nepoznat, a povrh toga nisu se niti željeli prilagoditi postojećim prilikama. Prema tome nisu imali mnogo uspjeha u obavljanju svojih dužnosti i često su bili u nesuglasi s narodom.¹² Krivnja za takvu situaciju pripada i mletačkoj politici prema svojim dalmatinskim i istarskim posjedima. Ta se politika može okarakterizirati kao nemar za složene unutrašnje prilike, za što imamo ponovno svjedočenja nuncija Bolognettija:¹³ "Koliko zbog potrebe Signorie da da značaj mladim i neiskusnim osobama, i jasno potrebi da se rasporedi mnoštvo guvernera, većim dijelom krivnja za nepravilnosti do kojih dolazi u Furlaniji, Istri, Dalmaciji i Albaniji, pripada mletačkim moćnicima i svima onima koji žele zbog godina, prosudbi i iskustva sudjelovati u stvarima od veće važnosti i veće časti; od tuda proizlazi da rektori koji odlaze van, u gradove od manje važnosti nemaju nikakvih obavijesti o onim stvarima koje bi bile neophodne za dobro upravljanje, štoviše mnogi od njih ne znaju ni težinu pogrešaka koje prave."¹⁴

Ipak postoje i svijetli primjeri, kao ninski biskup, koji je o Adventu propovijedao na hrvatskom i u Ninu i u Zadar.¹⁵

⁹ A. Stella, str. 46.

¹⁰ Odluku tridentiskog koncila prenosi I. Vitezić, str. 13: "Chi non volesse o non potesse osservare personalmente la residenza doveva rinunziare al suo vescovado; la dispersa sarebbe stata concessa solo in casi importanti."

¹¹ I. Vitezić, str. 14.

¹² Idem, str. 15.

¹³ Bolognetti o prilikama u istočnim mletačkim provincijama kaže: "Quanto alla necessita che ha la Signoria di valersi di persone giovani et inesperte, chiara cosa e che dovendosi distribuire tanti governi, et per la maggior parte debolissimi come quelli del Friuli, d'Istria, Dalmatia et Albani, et non potendosi dare ad altri che a gentili-homini venetiani et essendo tutti quelli che vogliono per l'eta, per i giudicio et per l'esperienzia, occupati in altre cose di maggior peso et di maggior honore, forza e che detti governi si diano a chi si puo; onde nasce che li rectori, che vanno fuori alle citta piu deboli, non hanno intiera notitia di quelle cose che sarebbero necessarie per il buon governo, anzi molti di loro ne hanno cosi poca che non conoscono neanche l'importanza degl'errori che commentano." A. Stella, str. 66.

¹⁴ A. Stella, str. 67.

¹⁵ I. Vitezić, str. 16.

Postojali su i popovi glagoljaši rasprostranjeni naročito u Istri. Ali nažalost, mnogi su svećenici bili neznalice i gotovo nepismeni.¹⁶ Nije bilo knjiga, a ni sami svećenici nisu imali katekizama. Tako je Valier 1578. godine u Veneciji prije započinjanja svoje vizite dao tiskati katekizme na hrvatskom jeziku, koji su kasnije podijeljeni među svećenicima u Dalmaciji, što spominje i naš Lorenzo Albertini. U cijeloj Dalmaciji nije postojao niti jedan oblik podučavanja svećenika. Stoga je Valier gotovo u svakom posjećenom mjestu dao odredbe za razvoj podučavanja osnovnih predmeta, gramatike i teologije. Stariji su studenti mogli pohađati naprednije tečajeve samo u Italiji, koji su bili dostupni samo sinovima bogatijih obitelji.¹⁷ Vrlo raširen problem bio je i život mnogih svećenika u divljim brakovima. Protiv tih svećenika tijekom vizite provodili su se sudski procesi. Međutim, taj moralni poremećaj nije bio rijedak slučaj ni među svećenicima drugih europskih katoličkih zemalja.¹⁸

Vizita

Biskupske vizite, kao oblik kontrole, bile su prakticirane još u najstarijoj povijesti kršćanske crkve. Biskupi su ih provodili svake godine kao oblik inspekcije. Ali potrebno je razlikovati tzv. pastoralne vizite, koje su biskupi činili na području vlastite biskupije, od apostolskih vizita, koje su prema papinu određenju provodili od njega birani biskupi izvan svojih biskupija kao oblik kontrole i discipline samih lokalnih biskupa.

Pastoralne vizite dakle bijahu vrlo česte. Biskupi su već prije tridentuskog koncila nadzirali koliko se svećenici pridržavaju crkvenog reda, primjerice, odijevaju li svjetovnu odjeću, upuštaju li se u razne hazardne igre, običavaju li piti i svadati se, odlaziti u lov ili gostionice ili provode li neke druge aktivnosti koje nisu dolične njihovu položaju i službi. Provodio bi se i nadzor nad pukom, njegovim ponašanjem i moralom te koliko često pohode crkvene službe. Nešto manje kontrolirane su hereze. Nakon toga pregledavalo bi se i samo stanje crkve, što je razbijeno, što bi trebalo popraviti i obnoviti. Neki upitnici sadržavali su i pitanja ekonomskom stanju pojedine župe, ali ne kao pitanja od bitnog značenja.¹⁹

Među srednjovjekovnim vizitama i postridentinskim vizitama postoji dakle neprekinuti kontinuitet, no vizite su učestalije Koncila. Kao što piše Silvio Tramontin: "Apostolske vizite, također prakticirane već mnogo prije, bijahu uvijek shvaćane kao prilika za strogi nadzor i stoga u izvjesnom smislu mrske. U Trentu su im postavljeni pravni temelji, što je ponajviše zasluga Svetog Karla Boromea, koji ih je i prvi proveo u djelo."²⁰

Da bi se prije svega provodio povećani nadzor upravo nad klerom, što je bio jedan od naglasaka na samom Tridentuskom koncilu, te da bi se nadziralo provođenje odluka toga koncila, papa Gregorio XIII. poslao je 1573. godine prvu apostolsku vizitu u kontrolu biskupija upravo na teritoriju svoje države.

Prvu postridentinsku apostolsku vizitu na teritoriju Mletačke Republike proveo je Sveti Karlo Boromeo, i to u biskupijama na području Brescie i Bergama. To je područje bilo od izuzetne važnosti za Serrenissimu jer je graničilo sa Milanskom Kneževinom, tadašnjim španjolskim pos-

¹⁶ Idem, str. 13.

¹⁷ Idem, str. 12.

¹⁸ L. i M. Tacchella: "Il cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella diocesi di Trieste", str. 76.

¹⁹ Carlo Socol: "La visita apostolica del 1584-85 alla diocesi di Aquileia e la riforma dei regolari", str. 11.

²⁰ Silvio Tramontin: "La visita apostolica del 1581 a Venezia", str. 32: "Le visite apostoliche, già praticate anch'esse nei tempi più antichi, erano state sempre considerate come occasionali e perciò, in un certo senso odiose.

jedom, a važnost su imale i tamošnje manufakture oružja.²¹

Mletačka Republika nije nikako s odobravanjem gledala na te kontrole njezina teritorija. Upravo u tom razdoblju na vrhuncu su bili sukobi sa Svetom Stolicom u svezi s jurisdikcijom. O tome nam svjedoči i Alberto Bolognetti, kojemu njegova nuncijatura nije bila nimalo jednostavna, štoviše bijaše katastrofalna. Mletačka Republika bila je zainteresirana za provođenje nadzora nad klerom, ali joj se više sviđalo da samostalno odlučuje o osobama kojima je trebao pripasti taj zadatak "rovanja" po njezinom teritoriju. Upravo to je došlo do izraza na primjeru Agostina Valiera.²²

Nakon Svetog Karla Boromejskog, Valier provodi svoju apostolsku vizitu, prema Papinu određenju, u dalmatinskim biskupijama u sedam mjeseci i sedam dana godine 1579., u pet istarskih biskupija na kraju i početkom sljedeće godine. Godine 1581., nakon duga i naporna prepiranja Svete Stolice i Serrenissime, bio je Valier jedina osoba kojoj je Signoria htjela povjeriti kontrolu biskupija u samom gradu Veneciji.

Kako piše Gaetano Cozzi: "Agostino Valier bijaše očigledno jedna od najdominantnijih osoba mletačkog vjerskog i kulturnog života tih godina: najstrastveniji i najpromućurniji provoditelj protureforme. Veronski biskup od 1565. godine, kardinal od 1593. godine i jedan od kandidata za Papu nakon smrti Urbana II., prijatelj isusovaca, iskreni zalagatelj za provođenje protureforme i novih odredbi, veliki obožavatelj i oponašatelj Svetog Karla Boromejskoga."²³

Dakle, upravo je on bio najpogodnija osoba za sukobljavanje sa svim prethodno spomenutim problemima u Istri i Dalmaciji, i kao član mletačke patricijske obitelji čovjek od povjerenja.²⁴ Međutim njegov zadatak nije bio nimalo lagan. Morao je objektivno suditi o svakom posjećenom mjestu da bi provjerio provođenje odluka Tridentskog koncila, a ako stanje nije zadovoljavalo morao je dati odredbe za poboljšanje stanja. Kao što opisuju L. i M. Tacchella: "On je morao ispitivati biskupe, svećenike i narod. Posjećivao je svaku župu radi uvida u nedostatke, duhovne, moralne ili materijalne. Kad bi vizita započinjala ujutro, prvo je održavao mise, upoznao se s crkvenom zajednicom, održavajući im kratku prodiku, te nastavio brzim pregledom župne crkve i drugih kapela, bolnica i karitativnih udruženja, ispitujući nadležne, čak i u samostanima. Ako bi vizita bila određena za poslije podne, započinjao bi je dijeljenjem Svetih Sakramenata. U većim mjestima, Valier je obično utemeljivao karitativna društva."²⁵

A Trento le furono date le basi giuridiche e fu soprattutto l'opera di San Carlo Borromeo che contribuì a diffonderne la pratica."

²¹ Daniele Montanari: "Disciplinamento in terra veneta", Bologna 1987.

²² Silvio Tramonti, str. 37.

²³ Storia di Venezia - vol. V-VI., str. 332-333: "Agostino Valier era effettivamente una delle personalità predominanti della vita religiosa e culturale veneziana di questi anni: l'interprete più appassionato della controriforma, si potrebbe aggiungere. Vescovo di Verona del 1565; cardinale dal 1583, tra i candidati al papato nel conclave apertosi alla morte di Urbano VII, amico dei gesuiti, devotissimo dei teatini, ordina nuovi, vere milizie della controriforma; grande ammiratore del cardinale Carlo Borromeo..."

²⁴ Idem, 334.

²⁵ L. i M. Tacchella, str. 57: "Egli interroga vescovi, sacerdoti e popolo. Visita ogni parrocchia per rendersi conto delle particolari necessità spirituali, morali e materiali delle stesse... Quando la visita avviene di mattino, egli celebra la Santa Messa, distribuisce la Comunione, fa una breve predica e quindi procede ad una minuziosa visita della chiesa e della canonica, dove appura se i registri degli atti di battesimo, di matrimonio e di morte sono diligentemente conservati; poi visita il cimitero, le chiese e cappelle minori, gli ospedali e le opere pie, interrogando i priori ed gastaldi delle confraternite. Se la visita ha luogo nel pomeriggio, egli importiza la solenne benedizione con il SS. Sacramento. Nei luoghi maggiori, il Valier istituisce la Confraternita della Carità."

Ali cijeli taj težak zadatak Valier je uspio obaviti i zahvaljujući pomoći ostalih članova vizite. Veliki zadatak obavio je njegov sudac Taffellio de Taffellis, doktor kanonskog prava, veronski sudac koji je proveo sve sudske procese protiv osumnjičenih svećenika. Ostali članovi vizite, osim našeg Albertinija, bijahu: Hieronymus Ottellus, teolog i ispitivač klera; Benedictus de Benedictis, koji je bio zadužen za davanje poduka iz katekizma i raspodjelu onih katekizama koje je Valier prije vizite dao tiskati na hrvatskom jeziku; Ascanius Randolus, doktor teologije, župnik u Caldiero u veronskoj biskupiji, delegat; Antonius Gallilemus, apostolski protonotar i župnik u Poveglianu, u veronskoj biskupiji, majstor crkvenih ceremonija i saslušatelj prilikom posjeta gradova; Aloysius Locatellus, veronski svećenik, kapelan samog Valiera; Joannes Franciscus Tinctus, doktor teologije, advokat i pomoćnik u slučajevima kriminalnih djela; Thomas Forestus, javni bilježnik u Veroni, kancelar cijele vizite, Forestinus de Forestus, njegov sin; Marcus Gratianus, bilježnik.²⁰

Naravno, vizita je nailazila i na praktične probleme vezane uz teškoće putovanja. U to vrijeme plovilo se na jedra pa je plovidba ovisila o pogodnom vjetru; u suprotnom se moralo veslati ili još gore, čekati poboljšanje vremena.

Stoga je put bio dug i naporan. Pored toga ceste bijahu većinom loše održavane pa se često išlo i pješke. Drugi problemi bili su vezani uz nemogućnost obilaska cjelokupnog teritorija pojedinih biskupija, na primjer Poljice, dijela splitske biskupije, a pod turskom okupacijom, te već spomenute Pazinske grofovije, kojom su upravljali Habsburgovci.

Dalmatinske i istarske biskupije u očima jednog člana vizite

a) Shematski prikaz vizite

Kako sam već spomenula, poznato je osam pisama, ali neki navodi u tim pismima, pokazuju da ih je Lorenzo Albertini vjerojatno napisao i više. Nažalost, do sada nisu pronađena.

1. Smjer puta

Prema rekonstrukciji iz pisama smjer je puta vjerojatno išao ovako:

- iz Zadra su krenuli prema Kotoru, ali loše ih je vrijeme zaustavilo na Hvaru;
- u novom pokušaju da stignu do Kotora ponovo su zaustavljeni na Korčuli zbog lošeg vremena;
- konačno stižu do Kotora, odakle posjećuju i Budvu;
- vraćaju se na Korčulu, nakon čega se vizita podvaja: Lorenzo Albertini i Ascanio Randoli dobivaju odredbu da obave vizitu na Hvaru, gdje su se zadržali 11 dana, a ostali predvođeni Agostinom Valierom odlaze u Split; u međuvremenu Albertini i Randoli osim Hvara, obilaze i Brač, Šoltu i Drvenik, i na kraju se ponovo susreću s ostatkom vizite u Omišu,
- posjećuju Šibenik, Split, Trogir, Zadar; vraćaju se na Korčulu i na kraju odlaze u Poreč, gdje se zapravo zaustavljaju zbog nepovoljna vremena na putu za Pulu.

2. Shema pojedinačnih vizita

Na temelju pisama mogu se općenito rekonstruirati i glavne točke vizite.

Brzina vizite i posjećivanje mjesta, kao što sam već pisala, ovisila su o vremenskim prilikama. Nakon dolaska u neko mjesto odlazilo se u crkvu, gdje se Valier prvi put susretao s klerom ali i

²⁰I. Vitezić, str. 23.

s narodom; održavao bi misu uz pomoć lokalnog biskupa i čitao prvo Papin proglas, a zatim i svoje poslanice namijenjene kleru i narodu. Kontrola bi započinjala nakon mise, ispitivanjem biskupa i klera o njihovu moralnom životu te poznavanju teologije i svećeničke službe; provjeralo se stanje crkve i sakramenata, kvaliteta svećenika, vjernost puka i opći uvjeti života, a na kraju je Valier davao odredbe za poboljšanje postojećeg stanja i za eventualno uklanjanje nedostataka.

3. Pojedinačne vizite i specifičnosti

HVAR, 28. siječnja i 3. veljače

- tu su zaustavljeni prisilno zbog lošeg vremena, koje ih je zateklo na putu za Kotor.

1. Aktivnosti članova vizite: - objavljena je Papina poslanica i dvije poslanice Agostina Valiera namijenjene kleru i puku.

- Nakon ponovnog neuspješnog pokušaja da se stigne do Kotora, odlučeno je da vizita započne na Hvaru.

- Valier službeno započinje vizitu misom u katedrali uz pomoć biskupa Martina de Martinisa, nakon mise pregledava katedralu, sakristiju i objašnjava biskupu i kleru disciplinske odredbe te im čita katekizam.

- Antonio Gullilemo obznanjuje nekoliko kratkih poslanica.

- Gerolamo Ottello kontrolira svećenike.

2. Crkve: katedralna crkva i ostale župne crkve vrlo su slične i ružne.

3. Sakramenti: loše su redeni i održavani.

4. Biskup: Martin de Martinis.

5. Svećenici: 12 popova - neznalice, a mnogi su pobjegli pred Turcima, pa ih nema; zatečeno je šest svećenika koji drže mise i pohode ostale župne crkve.

6. Samostani: postoji jedan, muški, vrlo siromašan.

7. Narod: katolički, bez hereza i praznovjerna, posjećuje crkvu za blagdane Majke Božje i Božić; njihova udruženja uređena su pravilnicima; plaćaju desetinu i obveze prema crkvi.

8. Odredbe: Agostino Valier sazvaio je sve kanonike i biskupa radi davanja uputa; župnik i još jedan kanonik bijahu određeni da podučavaju gramatiku ostale svećenike.

KOTOR, 15. ožujak, dan nakon karnevala

- Stigli su s Korčule nakon jednog dana putovanja jer ih je služio povoljan vjetar.

1. Djelovanje članova vizite: primljeni su s velikim veseljem i srećom od građana Kotora.

- Gerolamo Ottello drži propovijedi.

2. Svećenici: žive u divljim brakovima, ali oni koji drže službu Božju među vojnicima izvan grada; općenito nedostaju, jer trebalo bi biti osam kanonika i mnogo svećenika; ali samo u katedralnoj crkvi ima ih osam, a ostalih je ukupno deset te dvojica među ljudima izvan grada, koji drže prodiku na grčkom i vjerojatno su pravoslavni.

3. Narod: dobro je pripremljen za primanje kršćanske discipline, katolički i pobožan, ali grad je izoliran i kuće su porušene od potresa, ljudi pomrli od kuge, a stvari opljačkane u ratu; postoji neprekidna opasnost od turskih napada.

SPLIT, 9. travnja

1. Djelovanje članova vizite: Taffello de Taffellis provodi procese protiv svećenika koji žive u divljim brakovima.
2. Crkve: prekrasne, sa svodovima, jedna od njih stajala je 700 škuda; katedrala je hram boga Jupitera kojeg je podigao rimski car Dioklecijan, a kao mjesto je prekrasno, ali maleno.
3. Sakramenti: dobar broj izrađenih od srebra i podosta relikvijara.
4. Biskup: crveni fratar, odličnog moralnog života, pridržava se reda.
5. Svećenici: nedostaju, jedan kapucin drži prodike svaki dan u katedrali, jedan dan na talijanskom, a jedan dan na hrvatskom jeziku.
6. Narod: pobožan i religiozan, postoje izvjesne družine koje održavaju i crkve; za vrijeme vizite došlo je četvero ljudi kao predstavnici Poljica koje su pod turskom vlašću, da bi izrazili svoju vjernost katoličkoj crkvi.

TROGIR, 12. travnja

1. Biskup: Antonio Guidi, u neslozi s gradom zbog problema oko jurisdikcije.
2. Svećenici: Biskupi uopće koriste malo promućurnosti i pameti, mnogi žive u divljim brakovima i mnogi su neznalice.
3. Crkve: katedrala sa svodovima, od mramora i kamena kao crkva u Milanu.
4. Narod: lijep po krvi i mesu, podsjeća na Talijane, ali ohol i ne pridaju nikakvu važnost viziti.

BRAC, između 9. i 12. travnja - Hvarska biskupija

- Tri samostana - vrlo stara i neobična pojava.
- U njima žive redovnice po vrlo starim odredbama, a muškarcima je zabranjen pristup.
- Ne izlaze iz kuća, osim najstarije koja upravlja samostanom, po cijele dane tkaju i vezu, mole se i čitaju stvari duhovne.
- Izdržavaju se milostinjom.
- Vrlo su poštovane od okolnog svijeta.

OMIŠ, između 9. i 12. travnja - Splitska biskupija

- Put je bio vrlo težak, prošli su 12 milja vrlo loše ceste, dvije noći proveli su u barci.

1. Narod: ovdje je vizita susrela jedan vrlo star običaj kojeg održavaju žene za vrijeme sprovođa; isti običaj postoji i u Kotoru gdje je zabranjen pod prijetnjom isključenja iz katoličke crkve jer se smatra praznovjerjem.

ŠIBENIK, između 9. i 12. travnja - Splitska biskupija

1. Djelovanje vizite: sazvan je skup za cijelu Splitsku biskupiju, na kojem je Agostino Valier savjetovao biskupe i pripremljen je pravilnik za cijelu biskupiju.
- Vizita je primljena u gradu kao neka sveta stvar.
- Lorenzo Albertini recitirao je djeci i starcima te svećenicima "*Manipulus curatorum*" koji mno-

gima nije bio poznat.

- Tu se vizita dijeli na dva dijela.

2. Biskup: uopće biskupi su bili loše odgojeni, lijeni i nezalnice, a takvi su bili i svećenici.

3. Svećenici: 38 popova i kanonika.

4. Crkva: katedrala je vrlo lijepa, a njezina izrada stajala je barem 80 tisuća škuda.

5. Narod: vjeran, ali govori slavenskim jezikom.

6. Odredbe: svećenici bi trebali naučiti barem *"Anatomia"*, *"Defecerunt"* i *"Manipulus curatorum"*.

ZADAR, 1. svibnja

- Djelovanje vizite: prije nego što su u siječnju posjetili Hvar posjećen je Zadar da bi se podijele knjige koje je Agostino Valier dao tiskati na talijanskom i "slavenskom" jeziku.

KORČULA, 21. rujna

1. Djelovanje vizite: Agostino Valier imao je primanje raznih uglednika, dijelio je mir, dijelio razne pravilnike za biskupe i svećenike, utemeljivao karitativna društva i držao propovijedi.

- Gerolamo Ottello dijelio je upute o kršćanskoj doktrini.

- Taffello de Taffellis dijelio je pismene odredbe i odobrenja svećenicima i držao procese protiv svećenika koji su živjeli u divljem braku.

- Francesco Tinto držao je procese protiv kriminalnih djela.

- Antonio Gullilemo i Lorenzo Albertini obilazili su crkve i pregledavali sakramente, sakristije i oltare.

2. Biskup: redovnik Svetog Dominika, mlad, doktor teologije, elokventan i ugodan, govori latinski, talijanski, grčki, turski i slavenski, koji je njegov materinji jezik; u nesuglasici je s gradom zbog onih svećenika protiv kojih se vode procesi.

3. Svećenici: nezalnice i u divljim brakovima.

- biskupov pomoćnik nezalica je i ne zna ni gramatiku ni teologiju.

4. Crkve: mogu zadovoljiti.

5. Samostani: i neki redovnice žive u divljim brakovima, ali njihov ih predstojnik kažnjava.

6. Narod: vrlo katolički i pobožan, ali živi u siromaštvu i neprekidno u strahu od Turaka.

POREČ, 30. prosinca

- Putovali su boreći se sa snažnim vjetrom suprotna smjera.

1. Biskup: Cesare de Nores, plemenit u životu i po krvi, života svetačkoga i u velikom redu.

2. Svećenici: nedostaju; 12 ih pohada seminar kojeg drži jedan mladić iz Padove, plaćen 60 dukata, a pomaže mu jedan stari franjevac.

- Postoje problemi sa svećenicima u onom dijelu biskupije koja je pod upravom Karla Habsburškog.

3. Crkva: vrlo ugodna, ali siromašna.

4. Narod: u grdu stanuje samo 500 duša, malo plemića, ali vrlo su siromašni kao i svi ostali.

- Grad je uništen u ratu i poharan od kuge, nedostaje svega potrebnoga za život.

b) Pisma Lorenza Albertinia

Velečasni moj gospodine

Ovo moje, iako neće biti izvještaj o stvarima koje je vaše gospodstvo napomenulo u svojim pismima, bit će bar za reći vam kako smo jučer bili na Hvaru; i tako *obiter* štedeći vrijeme pristali smo u 22 sata, otišli u katedralu gdje bijaše objavljena poslanica Njegove Svetosti i dvije poslanice napravljene od Njegova štovanog gospodstva, jedna namijenjena biskupu i kleru, a druga ostalom narodu, a potom smo se vratili na galiju. Jutros smo krenuli u 12 sati, stigli do određenog mjesta, gdje smo se, zbog suprotnog vjetra, morali zaustaviti do sada, kad smo ručali. U toj smo se stanci savjetovali i bijaše određeno da se vratimo natrag, jer ako bi ustrajali na nastavku puta za Kotor, izgubilo bi se previše vremena; pored toga naš zapovijednik broda nerado bi nas poslušao zbog nekih svojih interesa o kojim vam sada neću pisati. Tako smo se oko 20 sati vratili na Hvar i tu je započeta *ben favente Deo*, sveta vizita; uvidjelo se da će biti potrebno još barem mjesec dana. Prošlu nedjelju u Zadru Monsinjur veleštovani pjevao je misu uz pomoć cjelokupnog grada. Drugi nisu bili s nama osim biskupa i našeg Poveljana kao pomoćnika, sve ostalo bijaše iz te katedrale, crkvene odore i srebrenina prečasná i prekrasne ceremonije; u sredini mise objavljena je poslanica i štovani otac Ottello držao je svoju propovijed. Monsinjur veleštovani do sada je zdrav, lijep u licu, i vrlo veseo, ne vidi se kako loše podnosi more, dobro jede, dobro spava i vrijedan je kao da je zapovijednik u vojsci. Mnogi iz naše družine loše su podijeli more i platili mu danak, ali nadamo se da će se ovdje na Hvaru, dok smo zaustavljeni, oporaviti uz malo odmora. U Zadru su podijeljene knjižice o kršćanskoj doktrini koje je Monsinjur veleštovani dao tiskati od svojih (...) tisuća, na talijanskom i slavenskom jeziku, a ti su Zadraní od prvog do zadnjega, što je izvan običaja pokazali veliku radoznalost i želju, pa se razmišlja da bi se trebalo ponoviti dobar broj na slavenskom jeziku. Vidi se da je cijela Dalmacija katolička i pobožna, bez hereza i nepoštovanja Boga. Oprostite mi što ću morati privesti kraju ovo pismo, dajem vam dobru večer i preporučujem se u vašim molitvama.

S Hvara, 28. siječnja 1579.

sluga pokorni Lorenzo Albertini

- Drugo pismo s Hvara u vrlo je lošem stanju i nije ga moguće u cijelosti pročitati niti publicirati.

3. veljače 1579. Lorenzo Albertini piše ovako s Hvara: kako su prošlu nedjelju započeli obilazak biskupije. Vizita je započela misom koja je održana u katedrali, koja je sama po sebi ružna, jednako kao i ostale župske crkve. Hvarski biskup, Martin de Martinis vrlo je učen čovjek ali nedostaje mu iskustva. Njegova plaća iznosi 600 dukata. Ostalih svećenika ima 12, svi su neznanice, jedan kanonik zna nabrojiti izreke Svetoga Tome, ali im ne zna reda. Sakramenti su slabo ređeni i održavani. Narod je katolički, bez praznovjerja. Nakon mise Agostino Valier posjetio je grad, nakon čega je ponovno susreo biskupa i kanonike u svojoj sobi. Tu su mu svećenici obećali disciplinu, a čitan im je katekizam. Lorenzo Albertini piše i o svojem pregledu sakramenata u crkvi. Za narod piše da posjećuje crkvu za blagdane Majke Božje i Božić. Njihova bratstva nemaju nikakve statute. Bijaše također i jedan samostan, za kojeg se ne zna kako od siro-

maštva uopće preživljava. I na kraju piše: "Neću više dugo; zajedno sa svojim drugovima, vaše gospodstvo, molim Boga da Monsinjur naš veleštovani bude zdrav i privede ovu vizitu plodnosnom kraju. Ovdje se nalazimo u krajevima koji su poharani od kuge i imaju potrebe za svime.

Ostajte mi zdravi
s Hvara 3. veljače 1579.

Sve od vašeg
Lorenza Albertinia

Velečasni moj gospodine

Jučer, vraćajući se iz posjeta Kotoru, gdje sam boravio zajedno sa gospodinom Poviljanom, našao sam jedan smotuljak pisama među kojima bijaše i vaše, za koje sam vam vrlo zahvalan kao i uvijek. Ja sam vama pisao, ako ne griješim s Korčule, kako bih vam onoliko koliko je potrebno dao izvještaj o tome gradu. Zbog suprotnih vjetrova, naša galijska, kojoj je zapovjednik brat zadarskog nadbiskupa, vrlo ljubazan i drag čovjek, zadržala se na Korčuli i više od onoga što smo željeli; na kraju smo dočekali i sam dan Karnevala oko 22 sata.

Idućeg dana održana je misa i obredi vezani uz Pepelnicu i otišli smo na galijsku, a u četvrtak uvečer stigli smo vrlo sretni u Kotor jer smo plovili tako dobro da bolje poželjeti nismo mogli, tako da se čini doista da je naš Monsinjur veleštovani gospodar bio vođen, da ne kažem Neptunom i drugim slavnim bogovima mora, ali onako kako je istinito, Anđelom Gospodnjim i svim svetima. Bijasmo primljeni s velikim veseljem od tih Kotorana, koji se smatraju najplemenitijim u cijeloj Dalmaciji. Grad je opustošen, kuće srušene u potresu, ljudi pomrli od kuge, stvari nestale kao danak u ratu za francuske vojnike, koje predvodi grof Šciara Dresciano protiv Turaka, koji su popalili kuće, sela, crkve i samostane i ogolitali ovu zemlju od ljudi i stvari, što je stravično za vidjeti. I to se izrodilo tim Kotoranima, koji bijahu pred svima prvi, od kad su počeli živjeti okruženi Turcima koji im neprekidno prijete.

Grad je katolički i pobožan i s tolikom je pobožnošću očekivan presvijetli i veleštovani Posjetitelj, kojeg su starice od 50-60 godina dočekivale na koljenima dok je on prolazio pored njih, zazivajući ga i plačući. Upravitelj, prejasni gospodin Pellegrino Bragadino, neprekidno ga je milovao, pratio i hvalio. Njegovo gospodstvo održalo je samo jedan govor, i to s velikim zadovoljstvom. Štovani otac Ottello drži predike svaki dan, ali s ružnom uljudnošću što se čini takvom kao da bi velikim batom udarao po bačvi. Ipak neke dane govori stvari toliko lijepe da uveseljavaju onoga koji ima duha, ne znatiželje. Ima vam nekoliko svećenika koji žive u divljim brakovima, ali među vojnicima koji su u šumama.

Na kraju, ovo je jedan kraj koji ima veliku potrebu za apostolskim pastirima, jer narod je podložan za primanje discipline, ako bi bilo nekoga tko bi ga vodio; ali između ratova i kuge koji su ga opustošili, i nema tko raditi na zemlji, i prijetnje tih ratova i kuge potjerali su i ubili mnoge svećenike, pa postoji najveća glad za njima.

U Kotoru vam je katedrala, koja treba imati osam kanonika i mnogo drugih svećenika, i jedna druga crkva, koja mora imati osam kanonika, a ukupno je samo deset svećenika. U biskupiji nema vam nijednog svećenika, osim dva službenika koji služe na grčkom, hoću reći dva

koja mole dobro, a slabo se vladaju, i prodikuju i rade i nose se kao seljaci, i bez pisma su ikakve vrste koja bi upravljala ovim jadnim narodom, koji je žedan riječi božje, svetih sakramenata i duhovnog upravljanja, koji kad čuje govoriti o Bogu, odmah plače; i ako bi bilo svećenika, učinili bi mnogo ploda, ne samo među našim kršćanima.

Medutim upravo dok vam ovo pišem, spremna je krenuti fregata iz Carigrada za Veneciju, stoga se preporučujem u vašim molitvama i štovanog don Battista i gospodina don Andrea.

U Kotoru, 15. ožujka 1579.

Vaš sluga
Lorenzo Albertini

Velečasni moj gospodine

Prošlih dana, vjerujem da sam vam pisao, kako smo krenuli iz Kotora i išli u Budvu i od tamo se vratili na Korčulu i Hvar, gdje smo se zadržali jedan dan, da bi od tamo Presvijetli monsinjor otišao u Split, a mi, što će reći gospodin Ascanio i ja s Grazianiem išli smo u vizitu Hvarske biskupije, gdje smo bili zauzeti 11 dana. Ploveći, jašući i hodajući većim dijelom našeg puta, jučer smo došli u Split, ali ne bez opasnosti na moru. Svi ti krajevi imaju prekrasne crkve i bile bi preuzvišene, kad ne bi bilo turskih upadica, koji su opustošili i pustoše. Crkve u mnogim mjestima građene su sa svodovima, lijepe su, s krasnim stupovima, tako da smo ih našli, jednu čak koja je imala stajati 600 ikuda. Ima osoba jako pobožnih i religioznih, ali kako sam već pisao *hominem non habent* koji bi ih podučavao i vodio. Imaju izvjesne družine koje se brinu o svemu, pa i nešto malo o crkvama. Bog je htio da na našoj strani bude ta briga o crkvama. Sutra ćemo po drugi put krenuti u obilazak Brača, po drugi put zabiskupljena i sada pod upravom hvarskog biskupa, a Monsinjur veleštovani odlazi u Trogir. S više mira dat ću vam nešto podrobnijih opisa, a sada se osjećam vrlo umornim, s rastresenom glavom od mora, te me stoga ispričajte. Svi su, hvala Našem Gospodu Bogu, živi i zdravi. Monsinjur veleštovani se počinje osjećati umornim, premda nastoji biti po svojem običaju, držeći se kršćanski na kraju. Monsinjur Taffello bio je četiri ili pet dana samo o kruhu i vodi, ali sada je slobodan i jede s nama. Njegovo veleštovano gospodstvo jede dobro i jučer se susreo sa splitskim nadbiskupom, crvenim fratrom, odlična života i ponašanja, i koji se drži reda, *sed non secundum scientiam*, koji je nepokolebljiv; ima dobre namjere, ali potrebno je moliti za njega da ostane ovdje. Ovdje ima dovoljan broj svećenika, katedralna crkva što je nekad bila hram Jupitera olimpskog, podignut od Dioklecijana, veličanstvena je, ali malena. Tu predika jedan kapucin, sveti čovjek, jedan dan na talijanskom, a drugi na slavenskom. Imaju dobar broj srebrenarije s relikvijarima koje ćemo upravo sada obići.

Između ostalog preporučujem se kod vašeg gospodstva i pozdravljam štovanog monsinjora don Andrea i štovanog Perettia.

Pisma vam preporučujem iz Splita, 9. travnja 1579.

sluga
Lorenzo Albertini

Velečasni i štovani gospodine

Jučer smo se, gospodin Ascanio i ja vratili iz vanjske vizite po trima otocima, Braču, Šolti i Drveniku, i još iz Omiša, a to su biskupije Hvarska, Splitska i Trogirska. U tom razdoblju naš štovani Monsinjur obišao je grad Trogir, koji je s dvije strane okupan morem. Ima jednu prekrasnu dolinu u obliku teatra, izloženu suncu i punu svih vrsta voća. Ima prekrasnu katedralu, građenu sa svodovima, sva od mramora i živog kamena, kao ona u Milanu. Ovaj grad ima prekrasne ljude po krvi i mesu, slične Talijanima, ne Dalmatincima. Grad je u velikoj svadi s biskupom zbog jurisdikcije, i ima nekih u Veneciji koje bi naš Monsinjur vrlo brzo razuvjerio o toj stvari koja traje već dvije godine pa i više. Iako smo stvar od velike važnosti, ovi Dalmatinci vrlo su oholi i ovdje su biskupi vrlo malo pravedni i koriste se malo svojom razboritošću i malo su marljivi u ispravljanju nereda, kako u crkvi, tako među svećenicima. Ovdje se mogu naći gotovo svi svećenici u divljem braku, s djecom, pa bi se malo tko usudio provesti nekakav proces protiv njih; među njima, kako se govori, jedan je umro, ostavivši troje, četvero djece, a jedan drugi dvanaestero. Sa svim tim ovdje, susreo se naš štovani Monsinjur i jedan sinčić nekog svećenika dočekao ga je prekrasnom recitacijom, koju međutim nikad do sada ne bijasmo čuli da bi se mogla naći u nekoj biskupiji, gdje se nalazi veliko neznanje i prijavština nad svetim stvarima, što će reći svećenici s bogatim zakupninama, raspopljeni i drugi neredi, među kojima je i to što narod za svoju komoditetnost i po svojoj volji pravi nove županije. Tu su potrebne vrela molitve da bi naš veleštovani gospodin mogao nadmašiti te teškoće i nevolje jer (...) se situacija čini puno lošije nego što bi bilo tko pomislio. Pronašli smo jednu stvar na otoku Braču, hvarska biskupija, o kojoj želim pisati, očekujući mišljenje od vas i štovanog gospodina Perettia. Tu su vam tri kuće časnih sestara, koje se drže svetima od svih s velikom ugledom i u mjestu. Sve su obučene u haljine koje su kao kod kapucina, s kapom odostraga, ružičaste boje, slično karmelitanicama, koje nose na golo tijelo bez košulje. Ne bave se nikakvom profesijom, ne dopuštaju ulaz u kuću muškarcima, osim radnicima, kojima i tako po nekom rodaku daju jesti u jednoj odvojenoj sobi. Ne izlaze iz kuće, osim najstarije, koja upravlja samostanom, da bi obavila neophodne stvari; tkaju i vezu, kazuju službu Majci Božjoj i Ponoćnu, te čitaju stvari duhovne. Prvom kućom upravlja jedna žena koja se zove Justina i takav život vodi već 61 godinu, a došla je u samostan s 9 godina. Ta je kuća najčistija, i nosi najbolje ime. S ovima smo skromno objedovali, što im je plaćeno milostinjom, a zato što mjesto, kako je rečeno od te žene, mora biti uredno, ne može se postupiti izvan reda. Drugom kućom upravlja jedna žena, Viktorija, vrlo ljubazna žena iz Splita, koja ovdje stanuje već sedamnaest godina, a upitana zašto ne prima ostale koje bi željele ući, kaže da vrata onima kojima žele ovako živjeti nisu zatvorena, ali im milostinja ne dostaje za preživjeti. Trećom kućom upravlja jedna žena Lucija, ako ne griješim, koja ima brata monaha i on s njom upravlja. To je čovjek od 70 godina, na dobrom glasu i svet. Sve ove tri kuće udaljene su jedna od druge milju i pol i stoga što im nedostaju svećenici, kad je misa u nekom mjestu, dolaze sve tamo, a kada ih je biskup želio premjestiti, odgovoriše da vole svoje domove i da ih žele sačuvati. Nekima se čini opasnim da te žene ostaju na osamini, blizu mora, gdje bi u slučaju rata vrlo lako mogle biti zarobljene i odvedene galijama neprijatelja, pa stoga u blizini imaju po tri redovnika i ne bi bilo dobro da nedostaje samo jedna časna; čini se da bi se u suprotnome uvrijedilo okolno stanovništvo, koje ima odlično mišljenje o njima i smatra da su mu od velike pomoći njihove svete molitve i još ih više prihvaćaju nego one prve prije 61 godinu. Druge, *non satis ben audit*, nešto su na lošijem glasu jer se priča da je jedna od njih bila trudna s nekim svećenikom, ali ne zna se točno; a ove zadnje govore sve najbolje o ovima.

prethodnima. Očekujem vaše mišljenje i da me savjetujete ako bi se moglo nekako urediti te pojave.

U Omišu, splitska biskupija, i u trogirskoj biskupiji naišli smo na žene koje se na sprovodu svojih rođaka ili prijatelja šišaju i kosu bacaju u pramenovima u grob mrtvoga, zabadajući ih štapom dok ih vjetar ne odnese, i bacaju razno cvijeće povrh te kose, i stavljaju na njih male barjake od crnog vela, nose hranu na grobove mrtvacima, ali daju je siromasima moleći ih za to da se mole zajedno s njima za njihove mrtve. Njima smo zabranili ulazak u crkvu, da ne bi više išle na taj način u sprovode, s tim barbarskim običajima, a njihovi muževi su ih branili; to smo našli i u Kotoru, ali bijaše zabranjeno pod prijetnjom prokletstva od samog biskupa. Monsinjor naš štovani, iako umoran od nevolja i obveza koje ne prestaju, nastoji se držati kako bi mu priličilo, i dobro je, i između ostalog zdrav je, kao i sva družina izuzev gospodina Marcantonio Graziana, s kojim sam prehodao biskupije i po 12 milja dnevno po cestama groznima i vrlo teškima da se ne bi moglo niti opisati; bijaše umoran i za boravka na barci dvije noći, gdje je puno patio, i tako moj nećak, što od previše hoda, što od previše napora, počeo se osjećati loše i dobio je vrućicu i ufam se u Boga da će ozdraviti. Ja liječim stopala nekim biljkama jer mi gore, a i gospodin Ascanio puno je prepatio. Ništa manje, nego i jučer, hodali smo 12 milja, ali su ceste bile lagane i tako smo se malo oporavili, kao što se kaže, bili smo suši. Ništa manje, sve se radi veselije. Napravite tri slavlja za Uskrs, išli bi, ako se sviđa Bogu, u Šibenik, od kuda se nadam da ćemo prije krenuti jer se sve stvari tamo čine mirnijim, što je vrlo važno. Među ostalim, preporučujem se u vaše molitve i želim vam sretan Uskrs.

Iz Trogira, 12. travnja 1579.

Sva ova ljubazna gospoda pozdravljaju vaše gospodstvo
sluga

Lorenzo Albertini

Velečasni i veleštovani gospodine

Ako vaše veleštovano gospodstvo ne dobiva tako često moja pisma, kao što sam vam obećao i vi očekujete, nemojte se čuditi, jer ima već jedan mjesec kako nisu primljena nikakva pisma ni iz Verone ni iz Venecije, zbog puta u Split, Zadar i Šibenik, a budući da smo bili neprekidno na moru, nismo imali kome dati naša pisma da ih pošalje, a kad smo potom stigli u neki grad, čak i prije pristajanja, raspršili bismo se po biskupiji i ne bismo imali nikakve komotnosti za pisanje. Prekjuečer smo dobili sva vaša pisma, a idućeg jutra otišli smo put Zadra, i jutros, prvog dana svibnja, pristali smo nakon duga veslanja zbog suprotna vjetra. Ja vam zbog nedostatka vremena ne mogu reći drugo, nego da se spremam da bismo se možda sreli za Tijelovo u Veroni, ako bi vam bilo usput, ili barem u Veneciji. Tako vam ništa posebno ne bih mogao reći o viziti, zbog nedostatka vremena, jer sam u obilasku biskupije, u jednom neobičnom dijelu (tu smo s gospodinom štovanim Ascaniom), a gospodin je Povigliano s jednom drugom družinom, koja je do sada obišla grad, nakon čega neće biti moguće nastaviti put, osim po ovoj biskupiji. Ovo bi dostajalo da se kažu novosti, a naš Gospod nije mogao poslati u ovu svetu službu svećenika koji bi bio dostojniji, razumniji, razboritiji od ovoga; kažem to bez ikakva ushićenja jer nisam imao nikakvih računa i ne želim ih imati s biskupom; ali kad bi vaše gospodstvo vidjelo ovdašnje biskupe zajedno s našim, uočilo bi ogromnu razliku, kao što se mjed razlikuje od olova, i na kraju vam kažem da se u trgovini i u glasovanju prepoznaje koliko svatko

teži. A on im je sazvao jedan skup za cijelu splitsku provinciju u Šibeniku i držao je za svojim stolom te biskupe i svaki dan raspravljahu o pravilima koja bi se trebala utvrditi za cijelu provinciju. Šibenski biskup poslao im je pretposljednog dana jedno časno pismo, a kasnije su to učinili i svi drugi.

On je vrlo slavan svojom razboritošću kojom u tri riječi uspijeva riješiti svaku njihovu nesuglasicu, jer on čini profesiju velikih govornika *in multitudinē verborum*, svojom ispravnošću, potpomognut milozvučjem što ga daje ljudima, redovnicima i svima kojima služi, koji su vrlo zadovoljni da čine ono što njegovo gospodstvo želi, a drugi ih nisu mogli nagovoriti; zbog njegove slobode, svi ga obožavaju; zbog njegovih svetih mišljenja priman je i prima se od svih kao svetac. Između ostalih koji ga traže milosrđe, u katedralu je došla i jedna majka sa svojim sinom moleći ga da samo stavi ruku povrh njegove glave, vjerujući da će ga tako izliječiti od neke teške bolesti koja ga je zapala. A u Split je došlo četvero ljudi, časnici iz Poljica koje su pod Turcima, kao predstavnici svih tamošnjih kršćana, pokloniti mu se i pokazati mu da su najvjerniji Svetoj Stolicu, a kao potvrdu toga donijeli su i službeno pismo svoje komune Svetoga Jurja koje su predali u ruke njegovoj prečasnosti da bi ispunili ono što su željeli reći; i mnogi su svećenici iz tog kraja došli sami, dajući se preispitati od vizite i pokazujući se vrlo religioznima. U Trogiru došli su neki od tih do mene pitajući me gdje je taj od Boga poslani čovjek i zašto nije došao da i njih vidi. I tako ga htjedoše vidjeti i na kraju ga dodirivahu s velikom pobožnošću i suzama. Od toga, mislim da će biti velike koristi, a pored toga kažnjavani su svećenici i redovnici raspopljeni i gospodin Taffello vodio je mnogo procesa protiv takvih i onih u divljim brakovima; s velikom razboritošću, pravednošću i poštenjem kažnjavao je strogo te Dalmatince, a kad smo ga vidjeli mi ostali, znojili smo se kao da smo se smočili u moru, tako mi je prior šibenski rekao da je njegovo štovano gospodstvo slučajno došlo iznenada, našlo bi i takvih koji ne bi znali reći ni broj sakramenata ni koji su sakramenti, ali su, eto, imali vremena da si to približe i nauče, te se tako donekle učinili ljudima.

Split je lijep, ali je izgubio gotovo cijelo svoje zaleđe. Trogir je još ljepši, i nije ništa izgubio jer Trogirani su ratnici i idu protiv tog Turka boriti se i otjerati ga; to je grad sav okružen morem, ne samo s dvije strane, kao što sam vam prethodno pisao. Šibenik je također još ljepši, ima veličanstvenu katedralu što stoji barem 80 tisuća škuda, ima možda 38 svećenika i kanonika, te 12 klerika, ali vrlo je opustošena što se tiče crkvenog ruha. Ostaje da će ova vizita biti u izvjesnom smislu jedno uzbuđenje iz snova po nemarnosti i neznanju biskupa i svećenika, kojima je određeno da uče bar *Antonina*, *Defecerunt*, kojeg imaju u nešto više primjeraka, *Manipulus curatorum*, kojeg mnogi ne znaju reći dok ga ne kaže prethodnik, i ja sam ga po selima recitirao djeci, starcima i svećenicima, i malo pomalo na slavenskom narječju. Nisam mogao više odužiti, zbog drugih stvari koje bih morao napisati, jer su mi određene u svezi s vizitom, i ostaviti kopije biskupima; stoga bih završio i preporučujem se od srca u vaše molitve i molitve vaših prijatelja.

Iz Zadra, prvog dana svibnja 1579.

Ponedjeljak, svidilo se Bogu, ići ćemo u pohod biskupije podijeljeni u dvije grupe.
Vašeg štovanog gospodstva sluga

Lorenzo Albertini

Vrlo štovani gospodine

Danas u osam pristali smo na Korčulu, živi i zdravi, hvala našem Gospodinu. Monsinjur naš veleštovani gospodar živ je i zdrav, niti mu je bilo mučno na putu, iako ima mučnine koliko god hoće od ovoga grada, pa čak i više. Korčulanski je biskup jedan redovnik Svetog Dominika, mlad, doktor, elokventan i ugodan. Poznaje talijanski, grčki, turski i slavenski, njegov materinji jezik, i udvoran je "*plusquam perfetto*". *Sed male sudi*, što stoga što nema onog dobrog života kakvog bi trebao imati, ni manje pomagan od svojih svećenika iz grada, a ni iz biskupije, kao što bi trebao biti, što stoga što je u nesuglasi s gradom, i to zbog jednog ili drugog. Protiv svećenika vode se mnogobrojni procesi, a protiv biskupa podmeću se razne informacije; znao bih vam reći što bi bilo dobro činiti. Biskupov pomoćnik jedan je krasni *coram vobis*, ali ne zna koliko je sakramenata, i kaže da bi se trebalo krstiti sa solju, te na kraju ne zna ni gramatiku, ni teologiju, niti išta praktično. Cijeli je narod vrlo katolički i također pobožan. Ispovjedaju se o Uskrsu, i također o Božiću, gotovo svi. U ostalome su hladni jer *nemo illos conducit*. Štovani župnik iz Povigliana i ja posjetili smo biskupiju. Crkve, gledajući prema kvaliteti sela, mogu proći, a tu je i narod religiozan; lošiji su svećenici, neznalice, i žive u divljim brakovima, gotovo većina. Međutim, nada se i kojem uspjehu, najviše da bi ovaj pothvat bio pomagan vašim molitvama i molitvama ostalih časnih osoba. Ovdje nema drugog pisanog, časnog djela, osim u onih što ih oni zovu bratstvima, na početku njihovih statuta, prema njemu se brani da itko od braće drži ljubavnice, ali se bio pokazao jedan takav primjer, kojeg je samostanski prior dva-tri puta kaznio, potom se taj kažnjeni zavukao u vreću i polego se u barku, ponašajući se kao mrtav, bačen je u more i tako je utekao iz te družbe: o tome piše u gradskim i biskupskim knjigama, a mi smo to kao stvar strogo nerazumno i smiješnu pročitali, ponijeli sa sobom i bacili u more.

Od hvarskih danaka, dogodilo se i to da je cijeli taj kraj bilo metnut u žar i plamen, jednog jutra u zoru, ali su već svi bili utekli i tako nitko nije izgubio glavu: tamošnji knez nije htio da se zakrči niti jedan komadić njegova kaštela i tako da se ne bi uznemiravao veliki gospodin cijela je ta jedna zemlja platila danak neizdrživi. Ostavljajući stvari i kuće, spašavajući vlastiti život pred neprijateljem, stajali su gledajući vlastitim očima kako im nestaju kuće i odnose njihovu imovinu.

Stoga smo mi bili pod velikim pritiskom gledajući te jadnike toliko blizu tom razbješnjenom lavu, i zahvaljujući Gospodinu što smo mi toliko daleko i na sigurnom, osim što smo ovdje neko kratko vrijeme. Nakon što sam objedovao, istkao sam ovo malo priče, i ako vam se bude svidala, bit ću zahvalan, ako ne, molim vas da me ispričate što vam nemam ništa više za reći nego da se od srca preporučim za vaše molitve te da bih također pozdravio veleštovanog monsinjora Perettia i monsinjora Pietra Graziana kad ih budete vidjeli.

A vašem gospodstvu rekao bih da bijaše vrlo razumna i nadahnuta Bogom kad je odbilo doći u ove krajeve, jer bi i vi na izvjestan način patili od opasnosti i neudobnosti koje se trpe i na moru i na kopnu. Naš Bocalino to je posvjedočio na Hvaru, ali liječen je i, gotovo ni živ ni mrtav, oporavio se. Mi se svi ovdje preporučujemo za molitve naših prijatelja, cijela družina usrdno vam se preporučuje.

S Korčule, na Dan Svetog Matije, 1579.

16. siječnja bismo konačno krenuli za Veneciju i nismo uopće dobili nikakvih pisama, što se čini vrlo čudnim.

sluga

Lorenzo Albertini

Velečasni moj gospodine

Kako bih dao izvještaj vašem veleštovanom gospodstvu o našem stanju, po vašem pravu i vašoj želji, reći ću vam kako smo nedjelju uvečer u šest sati po noći smješteni u galiju i krenuli praćeni posve ugodnim vjetrom, ali jako hladnim, što se vrlo dobro osjećalo. Plovilo se na jedra sve do 20 sati, a nakon toga vjetar se pomalo mijenjao u suprotnom smjeru, i kad je ojačao, krenuli smo veslajući do Poreča, gdje smo pristali u 21 sat i zbog pojačanog vjetra suprotna smjera, odlučili smo ovdje započeti svoju vizitu, suprotno prijašnjoj odluci da se ima ići u Pulu, grad nešto udaljeniji, i da bi nakon toga krenuli prema kući.

(a)²⁷ Monsinjur bijaše dakle dostojanstveno primljen kako je običaj u ovdašnjeg biskupa i njegova klera; a ovdje bih napomenuo da je grad uništen i od rata u više navrata od Đenovljana, a poslije i od kuge, što je već previše puta bilježeno. Reći ću samo to, da vam je samo 500 duša u komuni, vrlo malo plemića, a i ti su obučeni kao seljaci, (tako šecu, vrlo komotno obučeni). Ali vide se u plemićkim kućama, u kojima stanuju po dvije, tri osobe. Nema vam trgovina, ni mesnice, ni liječnika, ni kirurga, ni obrta bilo koje vrste, kakve trgovinice koja ima najneophodnije stvari, i na kraju napušten je i sam grad; a kraj sam po sebi plodan je i bogat, ali neobrađen zbog nemogućnosti poljoprivrede, ali po sebi je pogodan za proizvodnju kukuruza, vina, ulja i drvenine. Od svega što je dobro jedino je biskup i njegova crkva, sa životom koji ću vam opisati kako bih se s vama posavjetovao. Taj biskup zove se po imenu Cesare de Nores, grof Tripolia, iz vrlo plemenite obitelji, 39 godina; njegov je otac umro pred rat, u ratu njegova majka, dvoje braće, sestra i nećaci zarobljeni su, ali ih je on oslobodio. On je vrlo plemenit po krvi, po lijepim manirama, učtivosti i izgledu lica, i doktor je teologije, a koliko je plemenit po krvi i nauci, toliko je još više plemenit po svetosti svoga života. On posti ponedjeljkom, srijedom i petkom, cijele godine, bez obzira na odredbe svete crkve; meso jede samo nedjeljom i četvrtkom. Ništa manje nije pošan i stol njegova vikara, njegova teologa i učitelja koji drži seminar, za koje priprema uvijek stol i kad jede i kad ne jede meso. Njegova hrana je jednostavna, bez pompe: predjelo, malo pečeno ili kuhano, s voćem, nikad torte. On ne koristi srebreninu, niti za svoja usta, nikada, osim za stvari određene u službi božjoj. On nikad ne odlazi niti u krevet, ni na madrac, ni na perjanicu, niti ima ikakva ležaja u svojoj sobi; uvijek je odjeven, nikad se ne svlači, osim kada treba zamijeniti košulju, što je subotom ili nedjeljom ujutro, nikad u toku tjedna, osim ako se smoći. On spava obučen, onako na jednom stolcu, ili za stolom među knjigama, s jednom knjigom i jednim jastukom pod glavom i napola sjedeći. U pola noći diže se i moli, uju-

²⁷ (a) tu je drugim rukopisom dodano "Agostino Valerio"

tro u dva sata počinje zvoniti za buđenje i odmah se baca na učenje, i svaku večer, bez greške, potroši dvije svijeće. On nosi pojas od kostrijeti, vrlo neugodan; odmah nakon večere, odlazi moliti u svoj sobičak, što je zapravo jedna ćelija. Od svojih sluga nije bio nikad služen, osim što mu drže vodu dok pere ruke. Nikad ga nisam vidio da bi ga svlačili, niti mu pomagali oblačiti se ili obuvati se u nove cipele; kada si želi oprati noge, zapali malo vatre, pripremi posudu u koju ulije vodu, te se skloni da ga nitko ne vidi, i tako čini ostalo. Nedjeljom ujutro diže se i odlazi u crkvu i pjeva jutarnju uz društvo svojih kanonika, moli i govori prvu misu u sredini koje drži svoju propovijed i zatim se ode obrisati. U to vrijeme, kanonici drže niže mise. Dolazi čas pjevanja i glavna misa, silazi i ostaje u koru među kojim se izreče Deveterac i svi odlaze svojoj kući. Ima mnogo lijepih knjiga među kojima je Sveti Toma, ali nema baš bogatu knjižnicu, što se čini da može nadoknaditi drugim dijelovima svoga života. U svojoj obitelji ima 14 članova, sve vrlo skromne i pobožne osobe. On im drži misu svaki dan, drži molitve u svojoj kapeli, gdje zvonom poziva svoju obitelj. Po milostinji je doista otac siromašnih: prvo, u te dane kad posti, dijeli milostinju u kruhu, dajući jedan ili dva kruha po osobi, i tako cijele godine; na najveće svetkovine saziva javno sve siromašne i on ih osobno služi. Siromašnim plemićima i onima koji se srame, pošalje po vreću brašna, bačvu vina i dva-tri dukata, ovisno o potrebi, i tako svako toliko dana. Bolesne obilazi, pogleda njihove potrebe i daje im svakome prema potrebi. Dijeli milostinju osam, deset i dvadeset marki, i to mnogo puta godišnje. Oslobodio je ropstva majku i braću i nakon što su oni slobodni, želi svake godine osloboditi određeni broj zarobljenika. Kupio je 300 bala sukna i obukao je u košulje i rublje sve siromahe.

Kad nastoji poboljšati svoj kler, to čini mišlju, riječju i djelom, i to čini s nježnošću, pozivajući ih da s njime poste i budu među njegovima kako bi našao priliku da ih preobrati da čine dobro jer to žele, na taj način da budu najskromniji u odijevanju, govorenju i da ga oponašaju u službi. Govori se da je strastven u suzbijanju delikta među svećenicima; stoga ih protjeruje iz biskupije kad se pokaže da su nepopravljivi i žene daje bičevati i zatvarati, ali nema pravog nadležstva nad crkvama koje se nalaze pod autoritetom kneza Karla, kojemu šalje neprekidno svoje biskupske savjete. Za procesija, govori se da ide bos, a čine se za obranu od rata i kuge.

Njegova crkva je posve udobna što se tiče njegove službe. Crkvenih ruha ima dovoljno, ali ne zna se hoće li ih u buduću dostajati, jer radionica im je siromašna, siromašna.

Utemeljio je jedan seminar, na kojem je 12 svećenika, ugodno smještenih u jednoj sobi, s učiteljem (jedan mladić iz Padove koji prima 60 dukata i jede za biskupskim stolom), i jednim starijem ocem od reda Svetog Franje; za taj seminar određeno je 600 škuda, ali ne zna se kako su rasporedene. Crkva nema svećenika koji služe, a on si je dao u zadatak da im svakih nekoliko dana da vreću kukuruza i oblači ih, pa stoga ne nedostaju svećenici. Ovo je koliko vam mogu reći u ovom mojem pismu, pisanom tako iznenada, onako kako su mi stvari padale na pamet. Stoga molim da mi vaše gospodstvo oprostí ako priča nije bila dobro sastavljena, ali dostajati će da vaše gospodstvo shvati bit. S ovim sam završio i preporučujem se u vaše molitve.

U Poreču, pretposljednog dana prosinca, 1579.

vaš sluga

gospodin Lorenzo Albertini

Bibliografija

1. Ivan Vitezić, "La prima visita apostolica postridentina in Dalmazia (1579)", - izvadak iz doktorske disertacije, Rim, 1957.
2. Lorenzo i Mary Madeline Tacchella, "Il cardinale Agostino Valier e la riforma tridentina nella diocesi di Trieste", Udine, 1974.
3. Aldo Stella, "Chiesa e stato nelle relazioni dei nunzi pontifici a Venezia", Roma, 1964.
4. Carlo Socol, "La visita apostolica del 1584-85 alla diocesi di Aquileia e la riforma dei regolari", Udine, 1986.
5. Umberto Mazzone i Angelo Turchini, "Le visite pastorali", Bologna, 1991.
6. Silvio Tramontin, "La visita apostolica del 1581 a Venezia", Firenze, 1967.
7. Daniele Montanari, "Disciplinamento in terra veneta", Bologna, 1987.
8. Storia di Venezia vol. V-VI.
9. Danilo Baratti, "Lo sguardo del vescovo", Bologna, 1989.
10. Cecilia Nubola i Angelo Turchini, "Visite pastorali ed elaborazioni dei dati", Bologna, 1992.
11. Adriano Prosperi, "Tribunali della coscienza", Torino, 1996.
12. Miroslav Bertoša, "Mletačka Istra u 16. i 17. stoljeću", Pula, 1986.
13. "Društveni razvoj u Hrvatskoj", Zagreb, 1990.

Summary

A Contribution to the apostolic visitation of Agustino Valier in the Dalmatian and Istrian bishoprics

Lorenzo Albertini was a member of the apostolic visitation to the bishoprics of Dalmatia and Istria that took place in 1579. The visitation to these bishoprics - that were under Venetian rule - was headed by the bishop of Verona Agustino Valier and commissioned by pope Gregory XIII. Albertini kept up correspondence with a priest in Verona during this visitation. In his letters he gives a very extensive account of the situation in the Dalmatian and Istrian bishoprics. The reason for this visitation was to inspect if the provisions of the council of Trident were implemented properly. First of all the visitation had to cheque the discipline of the clergy. This visitation in fact discovered many irregularities in both bishoprics that related mostly to concubinage amongst priests and their ignorance of churchrules. Some of them were even illiterate and did not know any Latin or Italian. The social circumstances the visitation encountered posed a very big problem. The Dalmatian region had been ramsacked by the Turks, so that hunger and poverty prevailed. The same can be said of the Istrian bishopric. Under these circumstances the members of the visitation tried to correct the irregularities in the service and life of the priests, and to help the local population. Unaccustomed to the existing hardships they themselves were also often exposed to danger.